

virtutem habere ad efficiendum habitum sibi æqualem, quanquam non possit totam illam efficacitatem simul exercere, sed paulatim, propter limitationem et determinationem talis virtutis, ut in tertia causa dicebamus. Cui addi potest non deesse aliquam resistantiam ex parte subjecti susceptivi habitus, propter indeterminationem et indifferentiam ejus, ut supra, disput. 44, asserebamus. Nam si in agente est sufficiens virtus, difficile intellectu est cur determinetur ad illum modum agendi, si nec subjectum resistit ullo modo, nec formæ repugnat instantanea productio. Atque ita videtur limitata illa tertia causa, et fere coincidit cum secunda, solumque erit differentia in modo illius repugnantiae vel resistantiae ex parte subjecti.

22. *Habitus continua successione intendi potest, et quomodo.* — Hoc autem principio posito, manifeste sequitur intensionem habitus posse etiam fieri successione continua. Nam si idem actus perseverans in potentia intendere potest habitum a se productum in principio, necesse est ut successive et continue illum intendat idem agens, et æque applicatum; unde eandem etiam vim et rationem habet ad agendum in toto illo tempore. Et argumenta superius facta de cæteris agentibus, hic etiam locum habent. Et maxime hoc potest confirmari, si idem actus in potentia continue augeatur, ut fieri posse diximus; nam tunc ratione majoris intensionis continuæ, magis etiam ac magis continue augebit habitum. Denique, hoc etiam videtur maxime necessarium, quando potentia est affecta contrario habitu in gradu incompossibili; nam tunc etiam per habitum resistit intensionem alterius habitus, et ideo necesse est ut actio non sit instantanea, sed successiva; difficile enim erit differentiam in hoc constituere inter habitus contrarios, et alias qualitates oppositas, quæ erat difficultas superius remissa in hunc locum.

23. *Oppositæ sententiæ fundamenta diruntur.* — Ad fundamentum contrariæ sententiæ, quatenus auctoritates continet, responsum jam est; non enim negant illi Doctores, motum alterationis vel augmentationis posse esse continuum, sed negant semper continue fieri, id est, sine interruptione aut per totam vitam, aut per diuturnum tempus, quod non provenit ex intrinseca natura talis motus, aut termini ejus, sed ex multiplici variatione rerum et causarum universi; de qua re latius disserunt philosophi agentes de corporum

augmentatione. Ratio illius opinionis solvetur commodius sectione sequenti.

SECTIO IV.

An latitudo intensiva qualitatum habeat definitos terminos intensionis et remissionis.

1. Hæc quæstio tractari solet a philosophis in 1 Physicorum, ubi generatim disputant de terminis, maximo et minimo, rerum omnium quæ augmentum vel decrementum suscipere possunt. Tamen, quoad hanc partem hoc loco visa est necessaria hæc disputatio, tum propter solvendum fundamentum contrariæ sententiæ propositum in sectione præcedente, tum etiam quia, licet augmentum extensivum, quod materiam et quantitatem consequitur, et consequenter etiam ejus termini, ad considerationem physicam pertineant, tamen augmentum intensivum ex se abstrahit a materia et quantitate, ideoque tam de illo quam de terminis ejus ad metaphysicum agere per se pertinet.

Quæstionis sensus.

2. Est autem sensus quæstionis, utrum qualitas habens latitudinem intensivam, determinet sibi certum aliquem gradum, vel particulam suæ entitatis, quam, ut minimum, requirat ut fieri possit, ita ut remissior produci aut conservari non possit, et hoc est qualitatem terminari ad minimum. Ad maximum vero terminari est, quod detur aliquis terminus illius entitatis, ultra quem non possit ejus intensio progredi. Et quamvis distinguere soleant philosophi duplices terminos magnitudinis et parvitatatis, scilicet, intrinsecum et extrinsecum, quos in parvitate vocant minimum quod sic, et maximum quod non, in magnitudine vero, maximum quod sic, et minimum quod non, in præsentem vero non indigemus illa distinctione, quia, si hæc qualitates habent terminos, certum est illos esse extrinsecos et non intrinsecos, ut ex dicendis constabit.

Prima sententia docens dari minimum in intensione.

3. De termino ergo parvitatatis multi censent has qualitates terminari ad minimum. Ita tenet Soncin., 8 Metaph., quæst. 13; et idem videtur sequi Jandun., lib. 6 Phys., quæst. 15; Ægid., 1 de Generat., quæst. 25; et ibi Toletus, quæst. 7. Est tamen discrimen inter hos auctores; nam Soncinas putat illud

minimum esse quid simpliciter indivisibile in sua entitate, tam quoad partium compositionem, qua caret, quam quoad modum afficiendi subjectum magis vel minus, quia juxta sententiam explicantem intensionem in hunc modum, ille gradus minimus ponitur incapax intensionis, quia in modo afficiendi non recipit variationem, sed indivisibilitatem habet. Sed hic sensus supponit falsam sententiam supra impugnatam, quod tota latitudo intensiva componatur ex gradibus indivisibilibus, et ideo illam omitto. An vero in alio sensu possit hæc entitas indivisibilis explicari, et ad veritatem reduci, infra dicam. Alio ergo modo intelligitur illa sententia, nimirum, quod in latitudine intensiva qualitatis nulla possit signari pars, quæ non sit ex partibus composita, et ideo in ipsa totali entitate nulla sit signabilis pars ita parva, quin alia minor signari possit. Nihilominus tamen signari possit aliqua pars tam parva, seu tam remissa, ut non possit minor seu remissior conservari, aut esse, quasi disjuncta et separata ab aliis partibus, quod aliis verbis dici solet, non dari minimum gradum remissionis inexistentem in tota qualitate, dari tamen minimum separatim existentem, quia qualitas sub minori intensione fieri aut conservari non potest.

4. Hæc autem sententia sic exposita suaderi potest. Primo, quia omnis res permanens incipit per primum sui esse; ergo et omnis qualitas intensibilis; ergo determinat sibi certum gradum, in quo ut minimum produci debeat in instanti, et per primum sui esse; nam alias si semper produci posset minor et minor, non haberet determinatum initium, sed in successivo tempore inciperet. Imo vix intelligi potest, quod ignis incipiat introducere calorem in aquam, et quod non primo producat aliquam determinatam partem caloris, quæ sit veluti fundamentum reliquarum. Secundo, quia omnis forma determinat sibi certum ac definitum modum essendi; ergo, sicut forma substantialis hac ratione determinat sibi certas dispositiones in definito gradu, et potentia determinat actum, ita qualitas intensibilis determinat certum modum seu gradum remissionis. Et confirmatur, nam in actibus vitalibus videtur manifestum; non enim potest voluntas amare, aut intellectus attendere, nisi cum aliqua definita intensione. Tandem ob hanc causam hæc qualitates terminantur ad maximum, nimirum, quia essentia talis formæ limitata est,

et ideo etiam sibi determinat definitum modum essendi; ergo eadem ratio est de termino remissionis, quæ est de termino intensionis.

Contraria sententia exponitur.

5. Nihilominus alii sentiunt, has qualitates ex se non terminari ad minimam remissionem, sed quacumque parte signata posse, quantum est ex se, fieri aut conservari minorem et separatam ab omni ulteriori intensione. Ita opinatur Soto, in 1 Phys., quæst. 4, art. 3, conclus. 5; et Conimbricenses, 1 Phys., cap. 4, quæst. 1. Favetque huic sententiæ Aristoteles, 6 Phys., c. 6, text. 53 et 54, ubi probat in omni motu ex contrario in contrarium ante quodlibet mutatum esse dari motum, et ante quamlibet partem motus dari aliam minorem, atque ita procedere divisionem in infinitum, vel ad minimam mutationis partem deveniri possit. Quæ doctrina generalis est ad omnem verum motum, et alterationem comprehendit, ut omnes exponunt. Eadem autem ratio est de termino motus, quæ de ipso motu, præsertim in motu alterationis intensivæ, quia spatium divisibilitatis ejus non est aliud quam latitudo intensiva ejus; ergo neque in termino talis mutationis dari potest minimum secundum intensionem. Ratione etiam probatur, quia in hujusmodi qualitativis non datur minimum inexistens secundum intensionem; ergo neque etiam datur minimum per se existens seu separabile ab ulteriori intensione. Antecedens probatum est, quia latitudo intensiva qualitatis est ad modum continui, et ideo est divisibilis in infinitum; ergo per designationem in tota qualitate non potest signari minima pars in ea existens.

6. Consequentia variis modis probari potest. Primo, ex proportionem ad quantitatem continuam, in qua sicut non datur minimum inexistens, ita neque per se existens, quantum est ex ratione ipsius quantitativa, et idem est (juxta veriore sententiam) de extensione qualitatis, quam habet in superficie, vel quantitate continua, et sicut in ea non datur minima extensio partis inexistens, ita nec per se separatæ; eadem autem proportio esse videtur in gradibus intensionis. Secundo, quia gradus inferior in intensione non pendet per se a superiori, ut primus a secundo, vel secundus a tertio, sed potius e converso superior gradus pendet ab inferiori, quasi materialiter, quia illum per se supponit. Hæc

autem ratio procedit de quacumque inferiori parte talis gradus respectu ulterioris; ergo quaecumque pars minima designabilis in qualitate intensa, per se non pendet a reliqua perfectione tota intensiva, quæ ei superadditur; ergo, per se loquendo, potest conservari sine illa; ergo quælibet pars minor et minor, quæ potest existere in tota qualitate, posset etiam per se existere. Hæc enim sola est ratio ob quam secundum extensionem quælibet pars lineæ, quantumvis minor et minor, quantum est ex se, potest per se existere sine aliis, quia ab eis non pendet, et idem est de quocumque calore minimo secundum extensionem: ergo idem est de intensione. Tertio, quia alias si forma paulatim remitteretur, et in aliquo instante perveniret ad certam minimam intensionem, et sub minori conservari non posset, talis forma desideret per ultimum sui esse, quia in illo instante esset, et immediate post illud esse non posset, quia alias jam esset minor minima, nam immediate post illud instans fieret remissior. Alia argumenta fieri solent ad comprobendam hanc sententiam, sumpta ex successione motus, et ex actione uniformiter difformi per spheram activitatis, quæ non sunt adeo efficacia, et ideo illa omitto.

Posterior sententia præfertur.

7. Nulla ergo ex his sententiis evidenter demonstrari potest. Considerando autem naturam qualitatis intensivæ, et modum compositionis entitatis ejus, quem supra explicuimus, hæc secunda sententia probabilior videtur et aptior ad intelligendum modum alterationis continuæ, quo intensio vel remissio fit, et modum etiam inchoationis ac desitionis harum qualitatum. Solum est advertendum primo, aliud esse loqui de his qualitibus secundum se, aliud vero prout sunt proprietates vel dispositiones talium formarum; hoc enim posteriori modo certum est posse terminari ad minimum gradum intensionis, quia non est idem in omnibus formis, sed varius juxta varietatem formarum. Unaquæque enim forma substantialis, sicut determinatam habet naturam et perfectionem intensivam, ita determinatam dispositionem postulat, tam in specie quam in gradu intensionis, et hoc modo dicimus posse qualitatem terminari ad minimum, vel intrinsece via generationis, seu in statu connaturali talis formæ, vel saltem extrinsece in statu præternaturali, seu conservationis, ut vocant. Hic autem non consi-

deramus qualitatem ut dispositionem ad formam substantialem, sed secundum se et secundum suam entitatem, et seclusis extrinsecis impedimentis, vel contrariis agentibus, et sic dicimus qualitatem non terminari ad minimum, quia, ut qualitas sit in suo statu connaturali et perfecto, habere debet integram intensionem suam, quæ potest dici minima, vel potius unica ad perfectum statum talis qualitatis, quo diminuto incipit qualitas esse in statu imperfecto, in quo proinde nullum habet definitum terminum parvitas, quia semper potest procedere ab imperfecto ad imperfectius, et e converso totam latitudinem suæ entitatis potest successive acquirere.

8. Secundo est considerandum, aliud esse loqui de partibus qualitatis, aliud vero de indivisibilibus continuativis aut terminativis ejus. Opinor enim in hoc etiam servari proportionem inter hanc latitudinem intensivam, et extensivam, quod sicut in eis dantur partes divisibiles in infinitum, ita etiam dantur quædam indivisibilia continuantia, vel terminantia hujusmodi partes. Est enim eadem omnino ratio, neque aliter potest commode intelligi vera unio, et continuitas talium partium, neque etiam continuitas motus, qui est intensio talis qualitatis; nam in eo dantur partes, et mutata esse, in quibus aliquid fieri necesse est, quod non potest esse nisi indivisibile.

9. *In formis divisibilibus indivisibilia dantur terminantia et continuantia.*—Atque hinc colligo, quod sicut in calore ut octo datur quoddam indivisibile caloris continuans septimum gradum cum octavo, et sextum cum septimo, et sic de cæteris omnibus gradibus et partibus divisibilibus, quæ inter se continuantur, ita etiam datur quoddam ultimum indivisibile terminans illum. Item, quia calor ut octo ut sic incipit per primum sui esse; nam incipit in eo instante in quo finitur et consummatur motus intensionis, in quo verum est dicere, Nunc non est intensio et immediate ante hoc erat, et e converso nunc est calor ut octo, et immediate ante hoc non erat; ergo in illo instante aliquid additum est, quod consummat et quasi constituit calorem ut octo, quod non potest esse nisi terminus indivisibilis caloris; nam omnes partes caloris per omnes partes motus toto tempore præcedenti acquisitæ fuerant.

10. Unde ulterius concludimus, etiam in alio extremo talis latitudinis intensivæ dari

ultimum seu primum terminum indivisibilem incipientem, et ex ea parte terminantem calorem; est enim eadem proportio et ratio. Nam omne continuum finitum clauditur duobus terminis, in quo est differentia inter res successivas et permanentes, quod in re successiva illi termini sunt extrinseci, quia non sunt simul cum toto; at vero in re permanente sunt intrinseci, quia actu permanent cum ipso toto, et illud suo modo componunt, ut patet in duobus extremis punctis lineæ, et idem est de quolibet alio continuo permanente. Nec potest afferri ulla ratio ob quam latitudo intensiva qualitatis habeat indivisibilia continuantia, et unum terminum terminantem ex parte unius extremi, et non habeat aliud ex alia parte; datur ergo utrinque indivisibilis terminus hujus latitudinis. Cum ergo dicimus non dari minimum in his qualitibus, intelligendum est de qualitibus quoad aliquam partem seu latitudinem divisibilem, quæ tantum meretur nomen qualitatis; nam hoc indivisibile potius vocandum est initium qualitatis. Unde loquendo de illo, negari non potest quin detur in qualitate aliquid minimum, etiam inexistens ipsi qualitati, nimirum illud indivisibile, in quo (ut ita dicam) veluti inchoatur et quasi fundatur tota latitudo intensiva qualitatis. Ut si concipiamus lineam ascendentem a centro usque huc, in illa non poterimus designare minimum quid versus centrum, possumus autem designare punctum existens in centro, qui est veluti basis totius lineæ; ad hunc ergo modum concipienda est hæc latitudo intensiva qualitatis. An vero illud primum indivisibile possit non solum in toto designari, sed etiam interdum pro aliquo tempore vel instante esse solum absque aliis partibus qualitatis, dicam statim respondendo ad fundamenta contrariæ sententiæ.

Satisfit fundamentis prioris opinionis, et inceptio qualitatum exponitur.

11. Prima ergo ratio contrariæ sententiæ sumpta est ex modo incipiendi talium qualitatum, ad quem uno verbo responderi posset, rem permanentem, quantum est ex se, incipere per primum sui esse, si nihil aliud obstet, quia, ut supra dicebamus, etiam qualitas intensibilis, quantum est ex se, simul tota fit, sicut tota simul est. At vero ex adjunctis conditionibus agentis aut passi, sicut non repugnat rem permanentem non fieri simul totam, sed partem post partem, ita etiam non repugnat

incipere per ultimum non esse, ita ut ante quamlibet partem ejus alia minor sit facta, quia tunc non incipit per mutationem indivisibilem, neque ad desitionem motus successivi, sed ad inchoationem alterationis, vel intensionis successivæ.

12. Ut tamen hoc amplius declarem, distinguamus inter potentiam, intensionem, et propriam productionem totius qualitatis. Quandocumque enim proprie inchoatur sola intensio, supponitur jam qualitas producta et terminata usque ad certum gradum per intrinsecum terminum indivisibilem illius gradus, eique incipit superaddi ulterior gradus. Tunc ergo satis clara res est, illum gradum qualitatis, qui per illam intensionem fit, et præexistenti qualitati additur, etiamsi sit res permanens, non incipere per primum sui esse, sed per ultimum non esse, quia non incipit in aliqua determinata parte qualitatis, sed ante quamlibet fit alia minor, neque etiam incipit secundum aliquid indivisibile, quia in præexistente qualitate supponebatur ultimus terminus indivisibilis gradus præexistentis, qui terminus non corrumpitur per ulteriorem intensionem, quia, ut sæpe diximus, per intensionem nihil positivum tollitur a qualitate præexistente in esse remisso. Neque etiam illi proxime additur alius indivisibilis terminus, quia in latitudine continua non dantur duo indivisibilia immediata. Fit ergo per intensionem, ut illud indivisibile quod antea erat terminans, incipiat esse continuans, per additionem partium ejusdem qualitatis, inter quas partes nulla datur minima, neque alia quæ simul tota fiat, et ideo facile intelligitur, gradum illum intensionis incipere per ultimum non esse. Sicut etiam in extensione id est evidens, quando illuminatio, verbi gratia, quæ in hoc instante attingit intrinsece usque ad hanc superficiem aeris, immediate post hoc ultra progreditur per accessum solis; quidquid enim luminis intelligitur esse in partibus aeris, quæ sunt post talem superficiem, incipit esse per ultimum non esse, quia non incipit simul in parte determinata aeris, sed ante quamlibet in minori, et ita continue progressa est actio, sicut sol ipse continue magis ac magis appropinquat; idem ergo est in intensione, nec in hoc esse videtur ulla difficultas.

13. *Dubiolum.*—At vero quando primo incipit qualitas in subjecto, difficultas est an oporteat tunc aliquid qualitatis simul et indivisibiliter introduci, quod sit fundamentum

totius qualitatis, et in eo qualitas incipiat per primum sui esse; hoc enim necessarium putant auctores contrariæ sententiæ, et ideo ponunt minimum in qualitate. Alii vero absolute negant illud esse necessarium, etiam in prima inceptioe, et ita facile expediunt argumentum. Juxta ea vero quæ diximus, est peculiaris difficultas, quia datur in qualitate aliquod indivisibile initiativum ejus, ut diximus; ergo oportet ut saltem illud in aliquo instanti primo indivisibiliter fiat; non videtur autem posse fieri solum, quasi se junctum ab omnibus partibus, quia hæc indivisibilia non possunt naturaliter ita esse; ergo saltem hac ratione necessarium est aliquid qualitatis simul fieri, quod erit minimum intensionis in ipsa.

14. *Duplex modus quo dubiolo satisfieri potest.* — Duobus igitur modis in hoc procedere possumus. Primo, admittendo semper inchoari introductionem qualitatis per primum sui esse in aliquo indivisibili, vel solo vel simul cum aliquibus partibus, non propter necessitatem minimi, sed propter alias causas naturales. Secundo defendi facile potest, etiam in prima introductione, qualitates sæpe inchoari per ultimum non esse. Ut utrumque declarem, suppono has qualitates interdum fieri cum resistantia passi, interdum vero sine illa. Item suppono causam efficientem earum aliquando agere ex necessitate naturæ, aliquando libere et voluntarie. Quando ergo agens naturaliter agit, et sine resistantia, simul agit quantum potest, vel simpliciter, vel juxta capacitatem et applicationem passi. Et quia hæc potentia agendi nunquam est ad unum solum indivisibile qualitatis, sed vel ad totam illam, vel ad aliquem certum gradum ejus, ideo ab hujusmodi agente semper fit simul talis qualitas, vel aliquis gradus seu pars ejus, non quia ipsa terminetur ad minimum, sed quia agens est determinatum ad sic agendum. Unde in parte propinqua plus agit, et minus ac minus in remotioribus, donec perveniat ad terminum sphaeræ suæ activitatis. Quod si terminus ille sit intrinsecus, ut est probabile, faciet quidem in illo, seu in ultima superficie sphaeræ suæ activitatis minimam qualitatem quam potest efficere; inde tamen non fit illud esse minimum ipsius qualitatis secundum se spectatæ; nam ab alio agente voluntario vel debiliori poterit illa qualitas remissior fieri. Si autem sphaera activitatis terminatur extrinsece, ut alii opinantur, tunc illud agens

nihil aget in illo termino, seu superficie ultima; sed citra illam aget in toto illo spatio uniformiter difformiter, semper remissius agendo in distantiore partem; posset tamen illa actio tota consistere supra aliquem certum, vel divisibilem gradum signatum, et ita ex hoc modo agendi nec colligitur dari minimum in his qualitatibus, neque non dari. At vero si agens sit liberum, potest pro sua libertate applicare vim suam ad magis vel minus agendum, et ita licet demus semper facere simul aliquam partem qualitatis, non tamen certam, sed pro suo arbitrio potest facere minorem et minorem; unde ex hoc modo agendi non colligitur minimum, sed potius oppositum.

15. Atque hoc idem dicendum est de actibus nostris vitalibus, quatenus a libertate pendent, et in instanti in nobis fiunt. Verisimilius enim est, non esse in potestate nostra efficere solum aliquem indivisibilem terminum talis qualitatis. Et probabile etiam est quod, regulariter atque humano modo loquendo, semper applicamus potentias ad efficiendos hos actus cum aliqua intensione majori quam sit aliqua minima, quæ excogitari potest, non quia talis intensio sit simpliciter necessaria ad esse talis qualitatis, sed quia nos non applicamus potentias ad operandum illo mathematico modo, sed physice, et quasi confuse ad operandum perceptibile, ut sic dicam, et ita determinamur ad majorem intensionem quam in rigore sit necessaria ad esse actus. Deus autem, vel aliud agens quod posset distincte discernere inter minimas partes qualitatis, posset talem qualitatem in quolibet minimo gradu efficere, et saltem respectu Dei non repugnaret unicuique etiam indivisibile solum fieri.

16. At vero quando hæc qualitates producuntur cum resistantia passi, vel ab agente limitatæ virtutis, tunc videtur magis necessaria successio, et inceptio per ultimum non esse. Dicant vero aliqui, etiam tunc semper introduci prius aliquem gradum seu partem qualitatis in instanti, quia agens, ut agat semper, habet proportionem majoris inæqualitatis ex parte passi, et ideo secundum proportionem excessus aliquid prius simul agit, et postea successive continuat intensionem. Sed licet hoc demus, non sequitur dari minimum in his qualitatibus, quia etiam in illa proportionem et excessu non datur minimum, sed potest qualitas esse minor et minor in infinitum, et ita licet demus aliquid semper

simul fieri in instanti, tamen respectu diversorum agentium et diversarum proportionum potest illud esse minus et minus intensum. Et præterea ille modus agendi non videtur necessarius, quia alias, postquam agens in instanti produxit illam partem qualitatis in passo, multo magis superabit resistantiam ejus quam antea; ergo plures etiam aget in quolibet instanti quam in illo, quod repugnat successioni. Imo nulla esset sufficiens ratio successioni, quia in eodem instanti, in quo ille gradus producitur, manet agens cum eadem vel majori proportionem; ergo statim sine successione ulla poterit perfectiorem effectum producere.

17. Quocirca si in eo casu agens prius introducit aliquid in instanti in tale passum, illud non est nisi primum indivisibile qualitatis introducendæ, quia ad vincendam resistantiam quoad illud sufficit instantanea mora. Nec videtur inconueniens, illud indivisibile ita fieri, quia solum est quasi in fieri, et in eo statu non permanet nisi per instans; nam immediate post illi adjungitur aliquid qualitatis, et pro illo momento solum est in actuali emanatione a suo agente. Quod si hoc non placuerit, dicendum est quotiescumque qualitas incipit cum resistantia passi, incipere successive et per ultimum non esse, tardius autem, vel velocius, juxta majorem vel minorem proportionem inter activitatem et resistantiam. Et tunc etiam illud indivisibile potest incipere per ultimum non esse, quia non incipit adæquate et per se solum, sed simul cum aliis partibus et ad modum earum, sicut in successione extensiva necessario dicendum est.

18. Ex his ergo satisfactum est, et illi rationi, et omnibus fundamentis relictis in sectione præcedenti. Secunda item ratio cum inductione, quæ ibi fiebat, expedita est; nam intensio qualitatis non est dispositio ad illam, sed quædam ejus integritas, et ideo determinata intensio requiritur ad ejus consummatam perfectionem, non vero simpliciter ad illius esse.

De termino maximo intensionis.

19. *Qualitates naturales quoad magnitudinem terminum vendicant.* — Ex quo etiam facile respondetur ad tertiam rationem, in qua tangitur secunda pars præcipua hujus quæstionis, quæ est de termino maximo intensionis. Dicendum est enim qualitates naturalis ordinis determinare sibi certum gra-

dum summæ intensionis, ad quam possunt pervenire ex natura rei. Tum quia unaquæque res determinat sibi certum modum perfectionis intrinsecæ, qualis est intensio. Tum etiam quia hæc qualitates commensurantur substantialibus formis, quarum sunt proprietates, vel naturalibus agentibus finitis, a quibus fieri possunt. Et ideo non est similis ratio de termino parvitatibus, tum quia res, quæ in suo naturali statu postulat certam integritatem, in præternaturali et imperfecto retinet id quod potest suæ entitatis, quantumvis minimum sit; tum etiam quia agens finitum licet non possit excedere certam perfectionem effectus, tamen intra illum terminum potest minorem et minorem effectum producere. Locutus sum autem de qualitatibus naturalibus, quia supernaturales et per se infusæ non habent definitum terminum sui augmenti, propter peculiare rationes, quas latius Theologi considerant. Locutus sum etiam de hac intensione ex natura rei, quia Deus per suam potentiam posset magis ac magis hujusmodi qualitates intendere, cum nulla implicatio contradictionis in hoc esse videatur. Et hæc de qualitatibus dixisse sufficiat.

DISPUTATIO XLVII.

DE RELATIONE REALI IN COMMUNI.

Post duo præcedentia genera quantitatis et qualitatis, tractat Aristoteles de Ad aliquid, in 5 Metaph., c. 15, non quia perfectius sit in entitate sua quam omnia sex ultima prædicamenta, cum Commentator, 12 Metaph., com. 19, dicat relationem inter omnia genera esse minimæ entitatis; quod quam verum sit, ex dicendis constabit. Non ergo perfectionis ordinem, sed ordinem doctrinæ videtur Aristoteles observasse, tum quia doctrina ad hoc prædicamentum pertinens, universalior est; tum etiam quia est quodammodo necessaria ad cæterorum prædicamentorum cognitionem, eo quod magna ex parte videntur in relatione consistere. Accedit etiam quod quamplurimæ relationes ad quantitatem et qualitatem proxime consequuntur. De relatione igitur prius in communi videbimus an sit, quid sit, et quotuplex, et quas proprietates vel causas habeat, et deinde de præcipuis relationum generibus, earumque fundamentis ac terminis magis in particulari disseremus.